

magyar grafika

1978. XXII. ÉVF. 1

MAGYAR GRAFIKA

A PAPIR- ÉS NYOMDAIPARI MŰSZAKI EGYESÜLET
MINT A MŰSZAKI ÉS
TERMÉSZETTUDOMÁNYI EGYESÜLETEK SZÖVETSÉGE
TAGEGYESÜLETÉNEK,
ÉS A NYOMDA-, A PAPIRIPAR ÉS A SAJTÓ DOLGOZÓI
SZAKSZERVEZETÉNEK SZAKMAI FOLYÓIRATA

Budapest 1978. XXII. évfolyam

1. szám

TARTALOM

- 2 Rényi Péter: Lengyel Lajos útja
- 19 Kass János: Lengyel Lajosról
- 21 A. Kapr.: Minőségi és esztétikai problémák a modern technika alkalmazásánál.
- 24 Haiman György: „Tervezte: Lengyel Lajos”
- 25 Tamási Judit: Árelemzés a nyomdaiparban.
- 28 Tóth Miklós: Dunaiújvárosi hullámvértikum
- 32 W. Sterl: Gép mázolású papírok az ofszetnyomatásban
- 37 R. Stollberg: Teljesítőképesség és teljesítménymotiváció a nagyüzemekben – szociológiai kutatások eredményei
- 42 Gyarmathyné, Szántai Ágota: A színkivonat-készítés problematikája: a fekete színfolt alatti színvisszavétel
- 46 Horváth István: Nyomdaipari ólomötvözetek karbantartása
- 57 Péter György–Szilágyi Tamás: Nyomdatermékek felületnemesítése
- 63 Láng József: Az MTESZ, a MTESZ és a többiek
- 66 A Műszaki Egyesület hírei
- 67 Burger László: A mélynyomatás és a környezetvédelem
- 70 Balatoni Pál–Bakonyi Sándorné: A Könnyűipari Szervezési Tanácsadó Szolgálat működésének tapasztalatai
- 74 Plaszkony László: Mikor szókapcsolat, mikor szóösszetétel
- 78 Zoltán András: Néhány gondolat a Pan Tadeusz új fordításáról és az idegen tulajdonszavak helyesírásáról

A fedél Lengyel Lajos munkája

СОДЕРЖАНИЕ

- 2 Петер Рени: Путь Лайоша Лендела
- 19 Янош Кашш: О Лайоше Ленделе
- 21 А Капр: Проблемы качества и эстетики при использовании современной техники
- 24 Дьёрдь Хайман: «Оформлял: Лайош Лендель»
- 25 Юдит Тамаш: Характеристика цен полиграфической промышленности
- 28 Миклош Тот: Завод по изготовлению гофрированного картона в Дунауйвароше
- 32 В. Штерл: Мелованные бумаги в офсетной печати
- 37 Р. Штолльберг: Мощност и мотивация выработки в крупных промышленных предприятиях
- 42 Агота Сантаи, Дьярматин: Проблематика изготовления цветодельного негатива
- 46 Иштван Хорват: Профилактика полиграфических гартовых сплавов
- 57 Дьёрдь Петер–Тамаш Силади: Облагораживание поверхности полиграфических изделий
- 63 Йозеф Ланг: Сокращение наименований организаций, их произношение и правописание
- 66 Вести Технического Объединения
- 67 Ласло Бургер: Глубокая печать и защита окружающей среды
- 70 Пал Балатони–Шандорне Бакони: Опыт работы организационной Консультации по Лёгкой промышленности
- 74 Ласло Пласконь: Когда словосочетание, когда словосложение
- 78 Андраш Золтан: Несколько размышлений о новом переводе Пана ТADEУСА и о правописании иностранных имённых имён

INHALT

- 2 Péter Rényi: Der Weg Lajos Lengyel
- 19 János Kass: Über Lajos Lengyel
- 21 A. Kapr: Qualitative und ästhetische Probleme bei der Anwendung der modernen Technik
- 24 György Haiman: „Entwurf: Lajos Lengyel“
- 25 Judit Tamási: Preisanalyse in der polygrafischen Industrie
- 28 Miklós Tóth: Wellpappenfabrik in Dunaujváros
- 32 W. Sterl: Maschinengestrichene Papiere im Offsetdruck
- 37 R. Stollberg: Leistungsfähigkeit und Leistungsmodifikation in Großbetrieben – Ergebnisse soziologischer Forschungen
- 42 Frau Gyarmathy Ágota Szántai: Problem der Farbauszüge: Farbrücknahme unter Schwarzflächen
- 46 István Horváth: Instandhaltung von Bleilegerungen für die polygrafische Industrie
- 57 György Péter–Tamás Szilágyi: Oberflächenveredlung von Druckerzeugnissen
- 63 József Láng: MTESZ, MTESZ und die anderen
- 66 Nachrichten aus dem Technischen Verein
- 67 László Burger: Der Tiefdruck und der Umweltschutz
- 70 Pál Balatoni–Frau S. Bakonyi: Erfahrungen des Beratungsdienstes für die Organisation in der Leichtindustrie
- 74 László Plaszkony: Wann Wortverbindung und wann Wortzusammensetzung
- 78 András Zoltán: Einige Gedanken über die neue Übersetzung von Pan Tadeusz und die Rechtschreibung der Eigennamen

Szerkesztő bizottság: dr. Bach István, Balázsfi Gedeon, Buzás Ferenc, Draschitz Rudolf, dr. Gara Miklós, Haiman György, Jumi István, Jánosa István, Láng József, dr. Lovász Kálmán, Lux János, Molnár László, Monori István, Radó Endre, Szántó Tibor, Székely Artúr.

Néhány gondolat a Pan Tadeusz új fordításáról* és az idegen tulajdonnevek helyesírásáról

Zoltán András

A lengyel irodalom minden kedvelője nagy várokozással tekintett Mickiewicz *Pan Tadeusz*ának új magyar fordítása elé; úgy gondolom azonban, hogy amikor megpillantották az egyébként igen szép kiállítású kötetet a könyvesboltok polcain, sokuk örömébe vegyült rögtön egy jó adag üröm is. Mindjárt a címlapon ezt olvassuk: *Adam Mickiewicz Pan Tadeus*. Hogy a lengyel helyesírásban járatos olvasó előtt is világossá tegyem a meghökkenés okát: olyan ez, mintha Goethe *Fausztja* magyar fordításának a címlapján ez állna: J. W. Goethe: *Fauszt*, vagy Skakespeare *Macbethjét* így fordítanak magyarra: W. Shakespeare: *Makbet* (vagy *Mekbet*). A legzavaróbb ezen a címlapon a hibrid helyesírás: a szerző neve az eredeti, lengyel írásmódot követi, a mű címe pedig „fonetikusán” át van írva magyarra. De nézzük, mivel indokolja ezt az eljárást a mű fordítója, Rónay György. Ő elődjére, Sebők Évára hivatkozik, aki húsz évvel ezelőtt elsőként ültette át Mickiewicz elbeszélő költeményét magyarra: ** „Jó-részt hozzá igazodtam a lengyel nevek fonetikus átírásában is; illetve, pontosabban: általában átvettem az ő fonetizálását, illendő köszönettel, és annak a – szerintem is vitathatatlanul helyes – érvelésnek az alapján, mely művének fordítói utószavában olvasható. Amit átírásán itt-ott mégis módosítottam, azt kontrollszerkesztőm, Kovács István javaslatára tettem” (R. 391). Mielőtt idéznék Sebők Éva – Rónay György szerint is „vitathatatlanul helyes” – érvelését, felhívjuk a figyelmet arra, hogy Sebők Éva legalább a címlapon *Pan Tadeuszt* írt. Íme az érvelés: „A lengyel neveket és helységneveket fonetikusán adtam vissza. Ez a fonetizálás egyes árnyalatokat nem tükrözhet csak megközelítőleg híven, de még így is helyesebb megoldásnak tartottam és az olvasó szá-

mára a ritmizálás szempontjából könnyebbnek és áttekinthetőbbnek, mint a lengyel olvasás szabályainak megtanulását” (S. 304).

1954 óta érvényes helyesírási szabályzatunknak van egy pontja (AkH. 10. kiadás, 282. pont), amely többek között a lengyel nevek helyesírásáról is intézkedik: „A latin írású nyelvek tulajdonneveiben általában változtatás nélkül követjük az idegen írásmódot: *Cervantes*, *Chopin* (...) ; stb. Így járunk el természetesen akkor is, ha az idegen nevek a magyarban nem használatos mellékjele betűket tartalmaznak: (...) *Gdańsk*, *Lódź* (...) ; stb. – Nyomatásban, ha nincs megfelelő betű, a mellékjelet elhagyjuk, az alapbetűt megtartjuk: (...) *Gdansk*, *Lódz* (...) stb. A mellékjeles betű helyett tehát az alapbetűtől eltérő más magyar betű alkalmazása, azaz a névnek fonetikus átírása általában nem kívánatos.” Sebők Éva ezt a szabályt legalább a címlapon betartotta; mint az érveléséből kikövetkeztethető, nyilvánvalóan azért, mert a címlapon nem okozott nehézséget „az olvasó számára a ritmizálás szempontjából”. Rónay György már következetesebb e szabály figyelmen kívül hagyásában: a címlapon is *Tadeust* ír. Természetesen az idézett szabályzati pont sem tökéletes: első és utolsó mondatában is ott van az „általában” szó; ha ehhez hozzávesszük a szépirodalom – és különösen a költészet – szabadságát, akkor igazán csak kucakoskodásnak tűnhet a „fonetikus” átírás kifogásolása. De akkor miért nem írunk *Adam Mickjevics*-et, hiszen a *Mickiewicz* is, a *Tadeusz* is tulajdonnév? Vagy miért nem magyarítjuk meg még jobban: *Mickjevics Ádám* és *Tadé úr*?

Az idézett helyesírási szabály minden latin írású nyelvre vonatkozik; az „általában” azonban, úgy látszik, csak bizonyos nyelvekre, amelyeket nem is olyan nehéz Európa térképén képzeletben elhelyeznünk. Mert kinek jutna az eszébe, hogy egy angol, francia, német, olasz vagy spanyol nevet – az „általában” és a költői szabadság ellenére – átírjon a magyar ábécé betűivel? Ezt csak kelet-európai nyelvekkel lehet megtenni. Nemcsak a lengyelrel, hanem például a szerb-horváttal is, amelynek van ugyan hivatalos és közhasználatú latin betűs helyesírása, de napisajtónk, úgy látszik, az összes *-ić* végű szerb-horvát családnevet a cirillbetűs változatból írja át *-icsnek*.

E mögött a gyakorlat mögött – a nyomdai, „ritmizálási” és egyéb kényelmesség mellett (nyomdai nehézségek a „Pan Tadeus” esetében nem lehettek, hiszen a jegyzetekben, amelyekben Kovács István fordított, a lengyel nevek eredeti alakjukban szerepelnek az összes mellékjeles betű megtartásával, R. 393–409) az a ki nem mondott szemlélet rejlik, hogy míg az angol, francia, német stb. nevek többé-kevésbé helyes kiejtése hozzátartozik az általános műveltséghez, elvárható azoktól is, akik nem beszélnek ezeken a nyelveken, addig a lengyel, szerb-horvát – de folytathatnánk a sort a csehvel, a szlovák-

* Adam Mickiewicz, *Pan Tadeus* vagy az utolsó birtokfoglalás Litvániában. Varsányi István nyersfordítása alapján fordította és az utószót írta Rónay György. Európa, Budapest 1977. (A továbbiakban: R.)

** Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*. Fordította és jegyzetekkel ellátta Sebők Éva. Európa, Budapest 1957. (A továbbiakban: S.)

kal, a románnal stb. – nevek helyes kiejtése még megközelítő pontossággal sem követelhető meg az általános műveltséggel rendelkező olvasótól, sőt az olvasónak ezt megtanítani – például egy kiejtési útmutató közlésével – nem is érdemes. Ez a múltból örökölt, egyoldalúan csak a klasszikus és a nyugat-európai nyelveken közvetített kultúrákra irányuló szemlélet szöges ellentétben áll azzal az újabb – és nyilván az új *Pan Tadeusz*-fordítás megjelentetésében közreműködők által is helyeselt – törekvéssel, hogy a velünk sok évszázados történelmi sorsközösségben élő és immár több mint három évtizede közös eszményekért küzdő kelet-európai népek kulturális vívmányait közművelődésünk szerves részévé tegyük. A kultúra és a nyelv pedig elválaszthatatlan. Gondoljuk meg, tetszik-e nekünk, ha történelmünk és kultúránk nagyságainak, vagy akár irodalmi hőseinknek a nevét idegen szövegben az idegen nyelv helyesírása szerint leírva látjuk?

Helyesírási szabályzatunk nagyon helyesen állította fel azt az elvet, hogy a latin betűs írású nyelvek nemzeti helyesírását magyar szövegben is tiszteletben kell tartani. A helyesírás ugyanis a nemzeti jellegből is őriz valamit. A *Novák* névforma nekünk magyar embert idéz, ám ha ugyanez a név *Nowak* írással szerepel, akkor tudjuk, hogy viselője lengyel. Egy *Petrovics* nevű személy valószínűleg magyar, de ha *Petrović*, akkor szerb vagy horvát, ha viszont *Petrovici*, akkor román.

A kelet-európai latin írású nyelveket nem lehet egy kalap alá venni a nem latin betűs nyelvekkel (orosz, kínai, japán stb.), amelyeknek neveit az eltérő írás miatt fonetikusán át kell írni magyarra ahhoz, hogy beilleszthetők legyenek egy magyar szövegbe. Véleményem szerint 1957-ben is hiba volt átírni a lengyel neveket, 1977-ben azonban már megengedhetetlen. Azóta a tömegméretűvé vált idegenforgalom révén több százezer magyar ember megtanulhatott legalább annyit, hogy a *Warszawa* városnevet a lengyelek *Varsavaként* ejtik ki. A lengyel nyelv ismerete ma Magyarországon már nem ritkaság. Lengyel vendégek kísérése közben Budapesten magam is sokszor csodálkozva tapasztalom, hogy pályaudvaron, üzletben, étteremben milyen gyakran válik fölöslegessé a tolmács. Lengyel nyelvet tanítanak egyes gimnáziumokban is, valamint országsszerte számos nyelvtanfolyamon, az utóbbi években a budapesti Lengyel Kultúra már kénytelen volt a nyelvtanfolyamaira jelentkezők egy részét elutasítani. Két egyetemünkön – a budapestin és a debrecenin – folyik lengyel szakos filológus-, illetve tanárképzés. Valószínűnek tartom, hogy az új *Pan Tadeusz*-fordítást jórészt olyanok fogják kézbe venni, akiket a lengyel kultúra szele valamilyen formában már megérintett. Közülük mindenkit zavarni fog a *Pan Tadeusz*-féle írásmód: akik jól tudnak lengyelül, azokban visszatetszést kelt; akik egy keveset tudnak lengyelül, azokat meglepésveszti; akik lengyelül egyáltalán nem tudnak, azoknál hiperkorrekt kiejtést fog ki-

váltani (a *Tadeusz* írás ellenére *sz-szel* fogják ejteni a nevet, mivel megszokták, hogy minden idegen *s* = magyar *sz*); elősegíti a hibrid (*Warszawa* típusú) írásmódok – vagyis a zűrzavar – terjedését. Ezért nem átírni kell a lengyel neveket, hanem meg kell magyarázni kiejtésüket. A helyes írást és a helyes kiejtést *együtt* kell terjeszteni. Példát mutathatna ebben az iskola: a földrajz-, irodalom- és történelemtanárok; sokat tehetnének e téren a hírközlő eszközök: ha a sajtóban helyesen leírt neveket a rádióban és a televízióban helyesen ejtenék ki. Úgy érzem, ennyivel tartozunk önmagunknak és a környező népeknek egyaránt, amelyek közül – szubjektív okokból – most a lengyelt ragadtam ki, hogy felhívjam a figyelmet arra a bántó kontrasztra, ami helyesírási téren a nyugat-európai és a kelet-európai nyelvek tulajdonneveinek kezelése között a gyakorlatban megfigyelhető.

Az AkH. 11. kiadása véleményem szerint helyesen járna el, ha a jelenlegi 282. pontot megszigorítaná: kihagyná a két „általában”-t és kötelezővé tenné a mellékjelek használatát.

A híradások szerint Amerikában sikeresen kipróbálták az Andograin-Kulka Comp. „A-K-Silica” elnevezésű ofszetlemezt, amely a leírások szerint felületén olyan szilikon-réteget köt meg, amely rendkívül vízszertető és ennek következtében minimális nedvesítéssel és minden nedvesítő-adalék nélkül nagy példányszámok nyomtathatók. A kismértékű nedvesítés és az adalékmentes nedvesítővíz következtében a festékek csillogóbbak, gyorsabban száradnak, a lemez pedig a rendkívül kemény szilikonfelület következtében a kopásnak nagyon erősen ellenáll. Az A-K-Silica lemezeket wipe-on (felkenős) eljárással fényérzékenyítik. Az Andograin-Kulka Comp. felrétegező gépet is szállít, amellyel a felrétegezés a szárítással együtt lemezenként mindössze 10 mp-et vesz igénybe. Mind pozitív mind negatív másolórétegek kaphatók, melyeknek érzékenysége 120 cm távolságból, 5000 W fémhalogénlámpánál 10–15 mp megvilágítást igényel. Kézi előhívás időtartama 15–20 mp. A lemezek európai forgalomba hozatalát most készíti elő. (DD 1977/39.)